

8. Татарінова С. Педагогічні умови формування логіко-математичних понять у старших дошкільників / С. Татарінова // Дошкільна освіта. – 2009. – №1. – С. 24–35.
9. Щербакова К. И. Методика формирования элементов математики у дошкольников: учебное пособие / К. И. Щербакова. – К. : Основа, 2005. – 310 с.

Зімакова Л.В.

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

Сіренко О.В.

Полтавський дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 12

«Ведмежатко»

ЧАРІВНИЙ ДИВОСВІТ МОВЛЕННЯ: НЕСТАНДАРТНІ ПРИЙОМИ НАВЧАЛЬНО-МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ

У статті схарактеризовано сучасні нестандартні прийоми активізації навчально-мовленнєвої діяльності дошкільників. Описано досвід роботи вихователя дошкільного навчального закладу, який впроваджує їх у практику сучасного ДНЗ. Висвітлено авторські матеріали (модельовання казки «Зоряна казка», дидактичні ігри, символи-схеми), методичні рекомендації на допомогу вихователям, студентам.

Постановка проблеми. Невичерпним багатством, яким природа обдарувала людину, є мова. Перед вихователями ДНЗ стоять важливі завдання: прищепити дитині любов до слова, навчити її правильно, красиво і влучно висловлюватися, обстоювати власну думку. Закон України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», Базовий компонент дошкільної освіти чітко визначили, що в умовах оновлення суспільства, відродження національної культури важливо орієнтуватися на творчий розвиток особистості, який є світоглядною засадою сучасної освіти. Зазначені документи вказують на важливість розв'язання завдань мовленнєвого розвитку дитини як засобу формування її духовності, національної свідомості, морально-естетичних ідеалів тощо. Освітня лінія БК «Мовлення дитини» передбачає засвоєння дитиною культури мовлення та спілкування, елементарних правил користування мовою у різних життєвих ситуаціях. Зазначається, що оволодіння мовою як засобом пізнання і способом специфічно людського спілкування є найвагомим досягненням дошкільного дитинства [1].

У цей період необхідно максимально розкрити і розвинути ті якості дитини, які найбільш природно і завчасно піддаються педагогічному впливові та позитивно впливають на формування її мовленнєвих умінь. Насамперед це стосується розвитку образного мислення, яке використовується при розв'язанні різноманітних

розумових і комунікативних задач, та розвитку уяви, завдяки якій у дитини формується здатність до створення нових образів, ситуацій, висловлювань тощо. Педагоги дошкільних навчальних закладів активно займаються пошуком сучасних педагогічних засобів, що здатні вирішувати навчально-мовленнєві задачі через активізацію різноманітних психічних процесів дошкільників.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розробкою психології мовленнєвої діяльності, зокрема з періоду дошкільного дитинства займалися видатні психологи Л.С. Виготський, О.В. Запорожець, С.М. Рубінштейн, О.Р. Лурія та інші. Пошук сучасних педагогічних засобів мовленнєвого розвитку дошкільника здійснюють А.М. Богуш, Н.В. Гавриш, К.Л. Крутій, Л.О. Калмикова та ін. Особливої уваги заслуговують публікації вихователів, які втілюють і удосконалюють наукові ідеї мовленнєвого розвитку дітей у практику роботи дошкільних навчальних закладів: О.Л. Дроботій, О.В. Копилова, М.Л. Кривоніс, Т.В. Оліферчук, В.М. Ткаченко, Г.А. Чепурний та інші [2; 3; 4; 5; 6; 7].

Мета статті – висвітлити нестандартні засоби розвитку мовлення дошкільників, які сприяють появі у них інтересу до мовленнєвої діяльності, ефективно її активізують та удосконалюють.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку дошкільної лінгводидактики актуальним є пошук і запровадження нестандартних або нетрадиційних засобів роботи з дошкільниками. Розглянемо їх докладніше і розкриємо власний досвід використання їх у роботі з дітьми.

Психологічні дослідження О.В. Запорожця, О.М. Леонтьєва, М.М. Подд'якова, Л.А. Венгера дозволяють стверджувати, що ще у дошкільному віці формується загальна пізнавальна здатність дитини – здібність до опосередкування, одним із видів якого є здібність до наочного моделювання.

Під наочним моделюванням психологи розуміють сукупність дій із побудови, перетворення й використання системи, яка сприймається наочно (схеми, абстракції, моделі). В основі моделювання лежить принцип заміщення реального предмета, явища, факту іншим предметом, зображенням, знаком, символом. Навчання моделюванню доцільно починати у молодшому дошкільному віці, оскільки, за даними А.М. Богуш, Л.В. Виготського, Ф.О. Сохіна, дошкільний вік – це період найінтенсивнішого становлення й розвитку особистості. Розвиваючись, дитина активно засвоює основи рідної мови й мовлення, зростає її мовленнєва активність. Прийоми моделювання можна використовувати для переказу відомого твору, складання нової казки тощо [8]. Використання предметів-замінників, символів, моделей у різних видах діяльності – джерело розвитку розумових здібностей і творчості у дошкільному віці.

Мнемотехніка (або мнемоніка) як педагогічна технологія активно послуговується наочними засобами. Мнемотехніка – це система різних прийомів, що полегшують запам'ятовування і збільшують обсяг пам'яті, шляхом утворення додаткових асоціацій. Такі прийоми особливо важливі для дошкільнят, оскільки наочний матеріал вони засвоюють краще.

Слова «мнемотехніка» і «мнемоніка» позначають одне і теж – техніка запам'ятовування. Вони походять від грецького «mnemonikon» – мистецтво запам'ятовування. Вважається, що це слово придумав Піфагор Самоський (VI століття до н.е.). Мистецтво запам'ятовування названо словом «mnemonikon» від імені давньогрецької богині пам'яті Мнемозіни – матері дев'яти муз. Перші збережені роботи з мнемотехніки датуються приблизно 86-82 рр. до н.е. і належать перу Цицерона і Квінтіліана [6].

Мнемотехніка у дошкільному закладі як результативний метод запам'ятовування зазвичай освоюється на простих прикладах у такій послідовності:

1. Робота з мнемоквадратами – зрозумілими зображеннями, які позначають одне слово, словосполучення, характеристику предмета або просте речення.

2. Демонстрація мнемодоріжки – це вже квадрат із чотирьох картинок, із яких можна скласти невелику розповідь у 2-3 пропозиції.

3. Мнемотаблиці – зображення основних ланок, у тому числі схематичні, за якими можна запам'ятати і відтворити цілу розповідь або навіть вірш (від 4 до 16 позицій). Це аркуш картону 45x30 см, поділений на 6-8 квадратів (за кількістю характерних ознак предмета, або об'єктів чи пір року, про які потрібно розповісти). Дітей навчають знаходити головні, суттєві ознаки предмета, відрізнити їх від другорядних.

На нашу думку, навчаючи старших дошкільників складанню описових розповідей, доцільно використовувати схеми-моделі. Діти вибудовують розповідь із дотриманням послідовності та параметрів, закладених у схемах: колір, форма, розмір, матеріал, частини, дії тощо. Спочатку таблиці складають вихователі (або батьки), потім до цього процесу можна залучити і дітей, таким чином, мнемотехніка вплине не тільки на розвиток пам'яті, але і на фантазію, візуалізацію образів дитиною [6].

Педагоги ДНЗ активно використовують елементи ейдетики. Ейдетика – розроблялася протягом 20-40-х рр. ХХ ст. у Німеччині у марбургській психологічній школі Е. Йеншем, предметом вивчення якої був ейдетизм – особливий вид образної пам'яті людини.

У середині 80-х років ХХ ст. російський вчений Ігор Матюгін розробив ігрову систему, яка покращує сприймання та відтворення інформації, спираючись на властиве кожній людині вміння уявляти та

фантазувати. Він запропонував використовувати весь спектр уявлень і фантазій: зорових, рухових, тактильних, нюхових та смакових. Чисельні експерименти довели, що пам'ять людини тісно пов'язана з її уявою та уявленнями – «ейдосами», як говорили давні греки. Методика отримала назву «Школа ейдетики». Сьогодні ця ігрова методика популярна серед тих, хто прагне нетрадиційно ставитися до процесів пізнання та навчання. Завдяки розвиткові образної уяви та яскравій фантазії ейдетика допомагає використовувати ті виняткові можливості, «резерви», які є у кожного з нас [3].

Нині в освітніх колах набуває популярності сінквейн. Сінквейн – віршована форма з п'яти рядків: слово-назва предмета чи явища, два слова-ознаки, три слова-дієслова, просте речення, поняття вищого ступеня узагальнення. Виникла ця форма в Америці на початку ХХ століття і сформувалася під впливом популярної у той час японської поезії. Вперше ця форма була розроблена американською поетесою Аделаїдою Крепс. Згодом поширилась по всьому світі. Сінквейн стали використовувати і в дидактичних цілях як досить результативний метод розвитку зв'язного мовлення.

Сінквейн є вільною творчістю, для його написання від автора потрібно знайти найбільш значущі елементи в інформаційному матеріалі, а потім зробити висновки і коротко їх висловити. Сінквейн практикують на уроках літератури, щоб, наприклад, підвести підсумок із пройденого твору, а також іноді і в інших дисциплінах у якості підсумкового завдання із пройденої теми.

Опишемо досвід роботи Ольги Володимирівни Сіренко із використання нестандартних прийомів розвитку мовлення у роботі із дітьми дошкільного віку у Полтавському ДНЗ № 12 «Ведмежатко».

Метою педагогічної діяльності був пошук ефективних і нестандартних форм, засобів, методів, прийомів, добір цікавого дидактичного матеріалу і завдань, які б покращували мовлення, мислення, уяву та пам'ять дошкільнят, зокрема збагачували їх активний та пасивний словник, вдосконалювали та формували граматичну будову та зв'язне мовлення.

Нашу роботу ми спрямовували на розв'язання освітніх, розвивальних, виховних і корекційних завдань.

Навчальні:

– ознайомити дітей із «чарівним дивосвітом» мовлення через використання наочного моделювання, мнемотехніки, символів, схем, піктограм, елементів ейдетики, друдлів, сінквейну, карт Проппа;

– ознайомити із яскравими мовними образами, нестандартними мовними порівняннями;

– навчити правильно складати описові фактичні та творчі розповіді з опорою на наочні моделі, опорні схеми; будувати прості

речення; переказувати відомий твір; придумувати нові казки; читати казки за допомогою символів-схем тощо;

- вчити нестандартно мислити, виділяти головні ознаки у предметів, помічати найдрібніші деталі, логічно розробляти варіанти;

- допомагати запам'ятовувати незнайомі слова, тексти, розучувати вірші засобами мнемотехніки;

- ознайомити із умовними схематичними позначеннями, навчити кодувати кожен рядок вірша різноманітними символами;

- ознайомити із графічним способом сприйняття та уявлення інформації;

- ознайомити дітей із способами упорядкування та систематизації пізнавальної інформації про навколишній світ;

- формувати навички самостійного моделювання;

- вчити цікаво проводити вільний час (друдли).

Загальнорозвивальні:

- розвивати логічне та образне мислення, увагу, уяву, зорову пам'ять, спостережливість, підвищити інтерес до краси власної мови, покращити комунікативні навички, оперувати узагальнюючими поняттями («тварини», «посуд» тощо);

- активізувати позитивні емоції від більш повноцінного сприйняття оточуючого світу;

- формувати та удосконалювати зв'язне мовлення;

- активізувати мовленнєву творчість дітей, розвивати фантазію, підвищувати мовленнєву активність;

- збагачувати активний та пасивний словник;

- удосконалювати навички використання у мові синонімів, антонімів;

- вчити долати сором'язливість та невпевненість;

- розвивати художньо-естетичний смак.

Виховні:

- виховувати самостійність і впевненість у собі, цілеспрямованість, наполегливість у досягненні мети;

- стимулювати у дитини бажання працювати з вихователем і дітьми.

Корекційні завдання:

- вчити дітей зосереджувати увагу на тривалий час;

- усувати мовний негативізм, порушення мови.

Відомо, що дітям краще запам'ятовується і сприймається той матеріал, який для них більш доступний, цікавий, загадковий, незвичайний, і тому ми почали використовувати у своїй практиці нестандартні прийоми розвитку мовлення із дітьми дошкільного віку, починаючи з молодшої групи.

Працюючи із дітьми молодшої групи, ми помітили, як діти із задоволенням почали вчити невеликі вірші за допомогою символів-підказок. І навіть, за простими, доступними їм картинками-символами – читали невеличкі казки, відгадували загадки. Мнемотаблиці допомагали їм переказувати казку або складати розповідь на задану тему.

У середній групі символи, схеми, моделі, піктограми дозволили дітям вивчати напам'ять більшу кількість віршів. А ті, які відмовлялися вчити вірші, тепер із цікавістю дивилися на схеми-символи і повторювали рядки вірша; навіть самі із задоволенням придумували до віршів і казок мнемодоріжки. Картинки-схеми, піктограми допомагали дітям пригадувати скоромовки, читати прислів'я, приказки тощо.

Старші дошкільнята могли переказати невеликі тексти за допомогою підказок-схем, символів, моделей тощо. За допомогою карт Проппа вони із задоволенням придумували різні казки. Коли ми вперше використали ігри за методикою ейдетики, то відразу помітили, як цікаво дітям. Наприклад, на заняттях з грамоти дошкільнята швидко запам'ятали літери. За допомогою мнемотаблиць діти навчилися правильно описувати предмети (іграшки, посуд, меблі, пори року тощо), придумувати казку або розповідь на задану тему.

На перших етапах ми допомагали дітям, вчили уявляти, фантазувати, а потім тільки націлювали їх на те, що уявляти потрібно тільки кумедне, веселе і незвичне. Не слід запам'ятовувати, а потрібно лише уявляти слова, подумки пов'язувати їх одне з одним у ланцюжок казкових подій.

Пам'ять дітей у середньому та старшому дошкільньому віці дуже активна, і це потрібно використовувати. Не слід забувати, що основа пам'яті – уява. Розвиток уяви дошкільників залежить, насамперед, від зацікавленості дитини. Звичайно, не всі діти можуть активізувати свою уяву й перенестися у фантастичний простір, тому потрібно поступово залучати та зацікавлювати дітей, і тоді можна побачите, як вони почнуть із задоволенням сприймати чарівний дивосвіт мовлення.

Наведемо приклад авторської казки «Зоряна казка» для дітей дошкільного віку.

Моделювання авторської казки Сіренко Ольги Володимирівни «Зоряна казка»

В одному королівстві жило-було Сонечко. Воно обігрівало Землю.

Сонечко зустріло Місяця, і вони потоваришували та стали удвох господарювати на небі. Вони один одного любили, і в них народилися діточки-зірочки схожі на маленькі намистинки, які прилипли до неба.

Сонечко сказало Місяцю, що воно буде господарювати вдень, а Місяць вирішив господарювати вночі.

Вранці мама Сонечко дарувала усім тепло, все оживало і раділо їй.

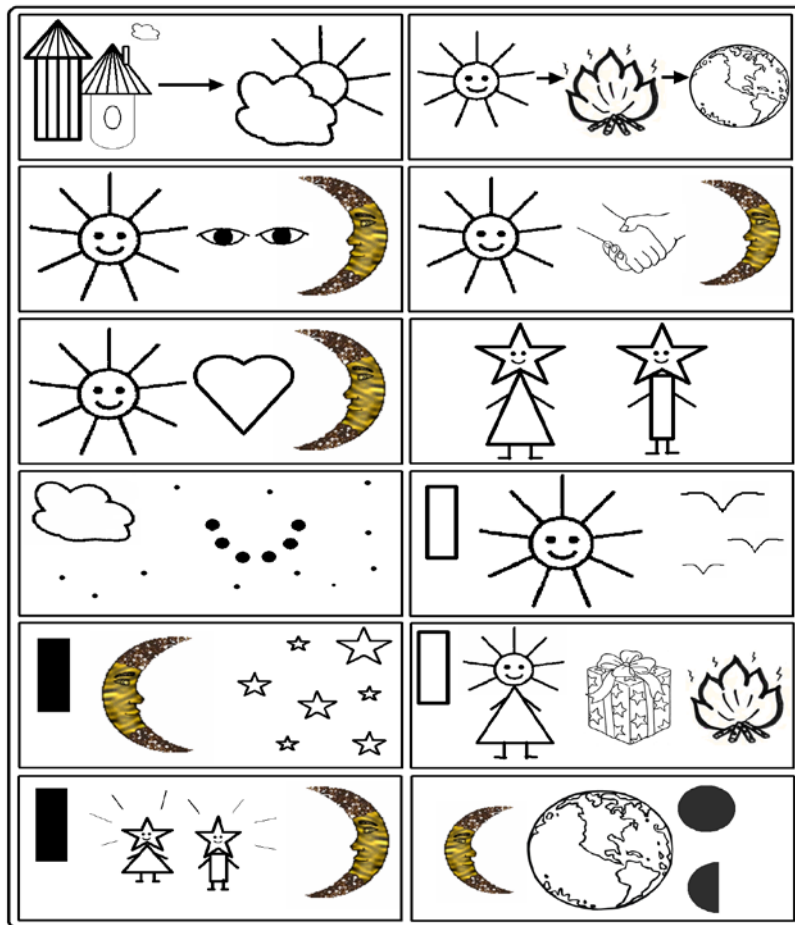
А коли наставала темна ніч, всі діточки-зірочки виблискували на небі та затихали під лагідну пісеньку свого батька Місяця.

Місяць не відходив від Землі, обертався навколо неї і освітлював її по-різному: то круглим, наче апельсин, боком, то тільки половинкою, а то і серпиком виглядав.

Так жили вони і живуть до сих пір у мирі та злагоді. А ми завжди спостерігаємо за ними і любуємось їхньою красою.

Ось і казочці кінець. А хто слухав – молодець!

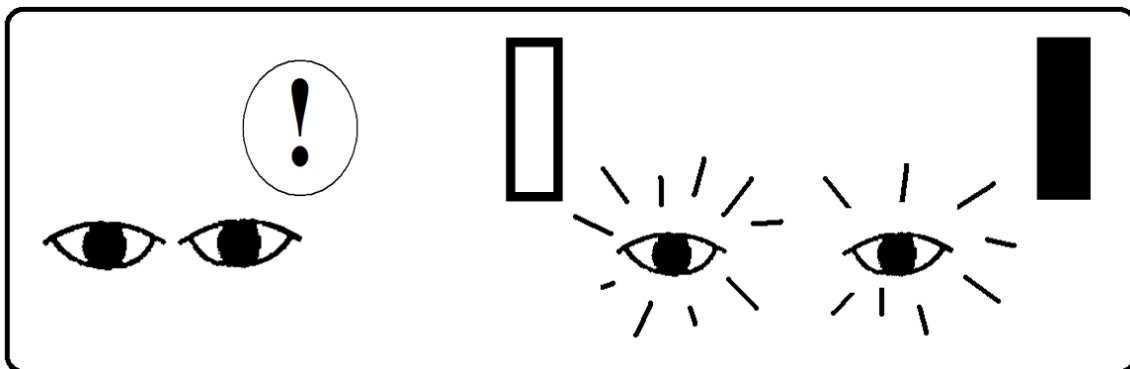
Потім даємо дітям завдання: спробуй прочитати казку за картинками-символами.

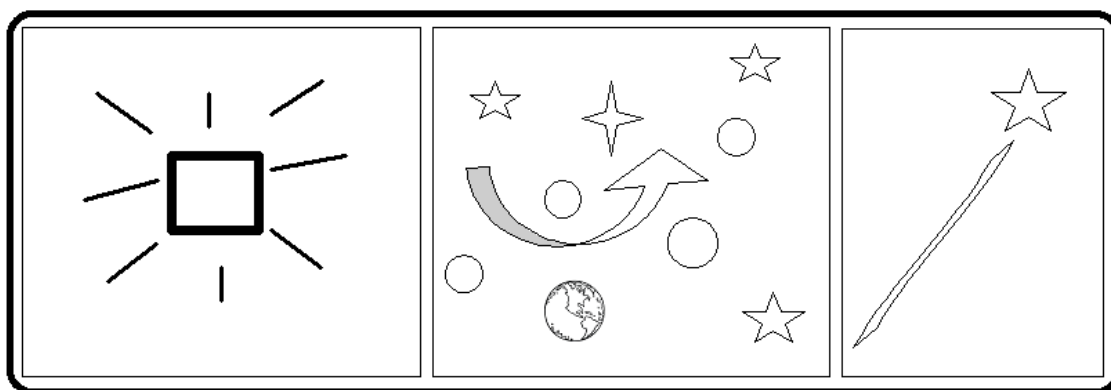
А зараз навидимо приклади авторських загадок-символів для дітей середнього та старшого дошкільного віку. Завдання: спробуй прочитати і відгадати загадку.

Встало вранці щось ясне, зазирнуло у віконце.

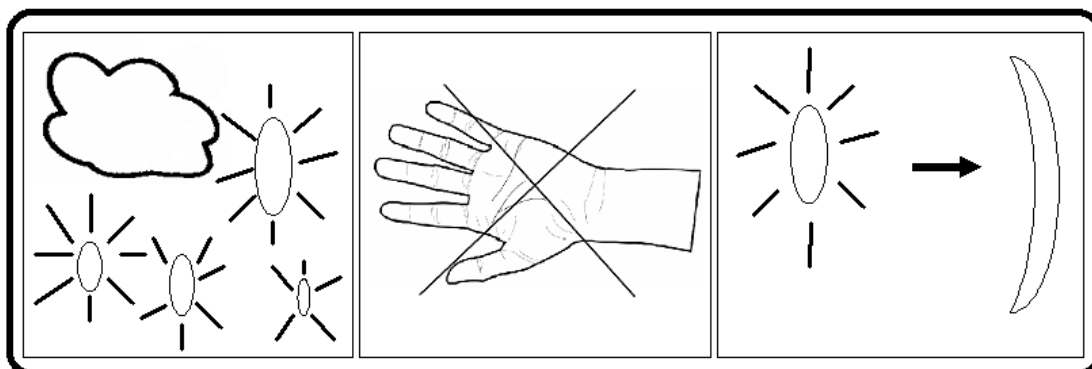
Ми до нього потягнулися, за промінчики взялися. Що це? (Сонце)

Що то за очі: одне світить удень, а друге опівночі?
Що це? (Сонце і Місяць)

Яскраве космічне тіло,
що літає між планетами і зорями,
залишаючи після себе довгий слід. Що це? (Комета)

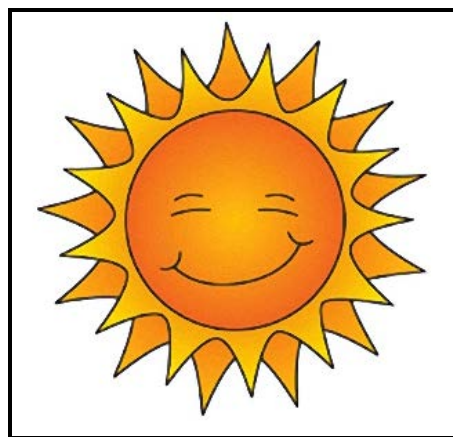

В синім небі світлячки,
Не дістати до них рукою,
А найбільший світлячок вигнувся дугою. Що це? (Місяць і Зорі)

А зараз, спробуйте прочитати прислів'я-схему про родину, яку автор сховав у малюнках:

У сім'ї і каша густіша.

На сонці тепло, а біля матері добре.

Далі, пропонуємо розглянути декілька дидактичних ігор із використанням нестандартних прийомів розвитку мовлення у роботі із дошкільниками:

Дидактична гра «З яких казок герої?»

Програмовий зміст: навчити дітей впізнавати казкових героїв за малюнками, називати їх; розвивати спостережливість, увагу, уяву, пам'ять, мовлення; виховувати любов до казок.

Дидактична гра «Розкажи казку за малюнками»

Програмовий зміст: навчити дітей розповідати казки за малюнками; розвивати спостережливість, увагу, уяву, пам'ять, мовлення; виховувати любов до казок.

Дидактична гра «Здогадайся, яка казка зображена?»

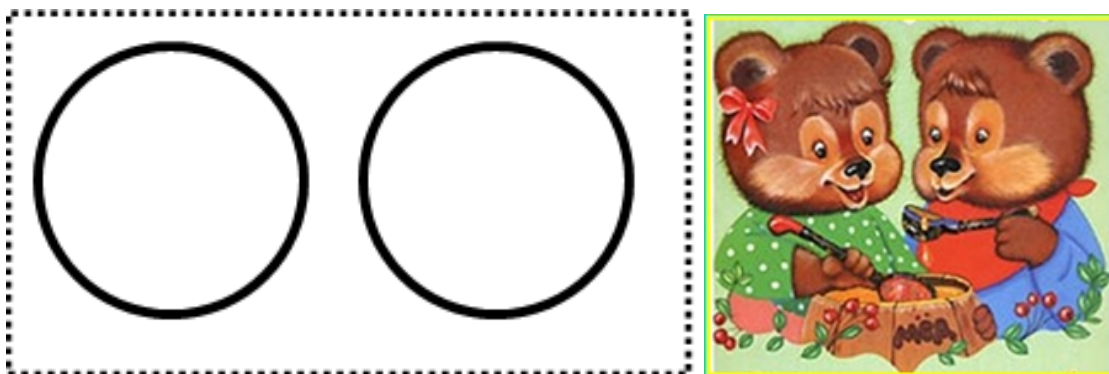

(зображення казки за допомогою символів) (ейдетика)

Програмовий зміст:

- вчити дітей відгадувати зображення казок за допомогою символів-підказок;
- відгадати, яка казка заховалася за схемою;
- розвивати мовлення, увагу, уяву, пам'ять, спостережливість;
- виховувати любов до казок.

Матеріал: картинки символи-підказки казки «Двоє жадібних ведмежат» тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, ефективним засобом вирішення складних завдань із розвитку мовлення дітей дошкільного віку, засобом подолання певних труднощів

у складанні описових розповідей, поганому запам'ятовуванні віршів, порушенні мовлення, бідному словниковому запасі, швидкій втомі, нецікавості тощо виступають нестандартні прийоми розвитку мовлення. Великий обсяг знань, який дитина не може засвоїти на основі словесного пояснення дорослого, вона легко засвоїть, якщо цю інформацію подати у вигляді дій із наочними моделями, що відображають істотні риси досліджуваних явищ. Нестандартний матеріал сприймається ними як доступний, цікавий, загадковий, незвичайний. На нашу думку, нестандартні прийоми будуть найбільш дієвими лише тоді, коли вихователь залучатиме і дітей до створення нових моделей та використання їх у навчально-мовленнєвій діяльності, як підказку, як маленьку «хитрість» чи «невеличкий секрет», відомий лише їм, адже діти люблять все таємниче. Крім того, символи, «створені» самими дітьми, стають для них більш зрозумілими, а значить і більш доступними у використанні.

Подальше дослідження спрямуємо на узагальнення здобутих результатів, втілення нестандартних прийомів навчально-мовленнєвої діяльності у повсякденне спілкування, інтегровані заняття тощо.

Список використаних джерел:

1. *Богуш А. М. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) / Авт. кол-в: Богуш А. М., Бєленька Г. В., Богініч О. Л., Долинна О. П., Ільченко Т. С., Коваленко О. В., Лисенко Г. М., Машовець М. А., Поніманська Т. І., Сідельнікова О. Д., Шевчук А. С., Якименко Л. Ю. – Київ, 2012. – 26 с.*
2. *Використання піктограм у роботі з дошкільниками / Використання піктограм в мовному розвитку і розвиток розумових процесів у роботі з дітьми дошкільного віку. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ped-kopilka.com.ua/blogs/mari-petrenko/ispolzovanie-piktogram.html>.*
3. *Ейдетика як засіб підготовки дитини до школи / Авт.-упоряд. М. Л. Кривоніс, О. Л. Дроботій. – Х.: Вид-во «Ранок», 2012. – 176 с.*
4. *Копилова О. В. Використання символів у роботі з дошкільниками / О. В. Копилова, В. М. Ткаченко. – Х.: Вид-во «Ранок», 2009. – 56 с.*
5. *Крутії К. Л. Конспекти занять із художньо-мовленнєвої діяльності дітей середнього дошкільного віку / К. Л. Крутії, О. П. Кулинич, Н. В. Погрібняк. – Запоріжжя: ТОВ «ЛПС» ЛТД, 2013. – 164 с.*
6. *Мнемотехніка як ефективний засіб мовного розвитку дітей [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://kr_suzirya.edukit.dp.ua/portfolio/pedagogiv/volkova_1_1/innovacijni_tehnologii/mnemotehnika.*
7. *Нестандартні прийоми розвитку мовлення [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://teremok32.cherkassydnz.com/?p=883>.*
8. *Оліферчук Т.В. Сучасні підходи до розвитку мовлення дітей дошкільного віку / Стаття «Освіта впродовж життя» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://cetext.ru/tavrijsekij.html?page=6#>*